

بررسی تأثیر گردشگری در توسعه روستایی*

(مورد مطالعاتی: روستای ورکانه همدان)

محمد مهدی گودرزی سروش**

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۸۸/۸/۱۵

تاریخ پذیرش نهایی: ۱۳۸۹/۷/۲۷

چکیده

در راستای توسعه پایدار روستایی و برخورداری روستاییان از معیشت پایدار، می توان از فعالیت های مکمل کشاورزی در روستاها بهره گرفت که در این میان گردشگری روستایی، امکان افزایش درآمد خانوارهای روستایی، اشتغال زایی و جلوگیری از مهاجرت های روستایی را در بستر بهبود کیفیت زندگی فراهم می کند. در این مقاله تلاش شده است تا علاوه بر ارزیابی و بازنگری رویکرد استراتژیک در گردشگری روستایی، در چارچوب مدل (S. W. O. T) به تبیین جایگاه گردشگری در توسعه روستایی پرداخته شود تا میزان و نوع مداخله احتمالی برای ارزیابی و مکان گزینی گردشگری در فرایند توسعه گردشگری روستایی در روستای مورد مطالعه (روستای ورکانه)، مورد بررسی و بازبینی قرار گیرد. نتایج پژوهش حاضر می تواند در روند ارزیابی توسعه گردشگری روستایی منطقه مورد مطالعه (روستای ورکانه)، برنامه ریزی، طرح ریزی و اجرا مورد استفاده قرار گیرد تا پیشینه کارآمدی در دستیابی به اهداف گردشگری روستایی در فرایند توسعه روستایی فراهم شود.

واژه های کلیدی

گردشگری، توسعه روستایی، ورکانه، عوامل استراتژیک، (S. W. O. T)

* این مقاله حاصل طرح پژوهشی با عنوان "امکان سنجی گردشگری روستایی در شهرستان همدان" می باشد که در دانشگاه آزاد اسلامی واحد همدان به انجام رسیده است.

Email: goodarzorush@yahoo.com

** عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد همدان (مسئول مکاتبات)

مقدمه

با گسترش روز افزون مهاجرتهای روستایی، کاهش درآمد خانوارهای روستایی، و افول کشاورزی روستایی، نیازی روز افزون به فعالیتی جایگزین و در عین حال مکمل برای کشاورزی، در نواحی روستایی احساس می‌شود تا در راستای توسعه پایدار روستایی، امکان بهره‌مندی روستاییان از «معیشت پایدار» فراهم شود که بهبود «کیفیت زندگی» و «رضایت مندی روستایی» را به همراه دارد. از سوی دیگر، برنامه ریزی توسعه روستایی نیازمند فرایند ارزیابی و بازنگری در حوزه اندیشه انتقادی توسعه روستایی است تا امکان بهترین راهکارهای مداخله در نواحی روستایی، برای کارآمدی نتایج حاصل از روند برنامه ریزی توسعه فراهم شود. التفات به جایگاه صنعت توریسم در توسعه روستایی، از آن جهت مهم است که می‌تواند با بهره‌گیری مناسب از منابع طبیعی و انسانی، علاوه بر امکان رشد اقتصادی به ترویج بخش کشاورزی و تولید صنایع دستی محلی پرداخت و گامی در راستای بهبود شرایط زیست محیطی و پاسداشت موراثت فرهنگی بومی و آداب و رسوم محلی در روستاها، برداشت. این امر در روستاهایی که فعالیت‌های کشاورزی به دلیل شرایط اقلیمی و یا سایر شرایط، از امکان برخوردار است، بهینه و یا میزان درآمد مطلوب، محروم می‌مانند، دارای اهمیت بیشتری می‌شود. علاوه بر این توریسم روستایی می‌تواند موجبات بهبود فرایند توسعه روستایی را با ایجاد فعالیت مکمل بخش کشاورزی، اشتغال‌زایی و افزایش درآمدهای خانوارهای روستایی در بستر مشارکت‌سازی روستایی در فرایند توریسم‌پذیری ممکن کند که نیاز به پژوهشی درباره اثرات مثبت و تبعات منفی آن در زندگی روستایی دارد که رویکرد پژوهش حاضر را نیز تشکیل می‌دهد. از سویی دیگر، ایران نیز با برخورداری از شرایط متنوع آب و هوایی و جاذبه‌های فرهنگی، طبیعی و اقلیمی و گسترش آداب و رسوم محلی، این توانمندی را دارد تا با شناسایی و ارزیابی جایگاه توریسم و شناسایی نقاط قوت و ضعف توسعه توریسم روستایی، از دل تهدیدهای موجود، فرصت‌هایی را فراهم کند که موجب توسعه روستایی پایدار و برخورداری نسل‌های امروز و آینده از معیشت پایدار و پتانسیل‌های موجود در ساختار اقتصادی، اقلیمی و اجتماعی روستا گردد. در این تحقیق نیز تلاش شده است تا با بررسی، ارزیابی و بازنگری اثرات مثبت و تبعات منفی گسترش توریسم در نواحی روستایی و با بیان روند توسعه روستایی پایدار، امکان تعمیم و به کارگیری نتایج این پژوهش برای فرایند برنامه ریزی و ارزیابی توریسم روستایی مورد مطالعه، فراهم شود.

فرضیات تحقیق

۱. گسترش توریسم در نواحی روستایی منطقه مورد مطالعه، به لحاظ اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و محیطی منجر به ایجاد توسعه در محیط روستایی می‌شود.
۲. گسترش توریسم می‌تواند راه را در جهت دستیابی به توسعه روستایی در منطقه مورد مطالعه هموار نماید.

روش تحقیق

جهت دستیابی به فرضیه‌های تحقیق، از روش‌های پیمایش (روش زمینه‌یابی با هدف‌های توصیفی و اکتشافی) و روش تحلیلی-توصیفی از طریق تحلیل آثار و پیامدهای، اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و محیطی در نواحی روستایی استفاده شده است. در مرحله بعد با توجه به اطلاعات ثانویه موجود به بررسی چگونگی وضعیت توریسم و اثرات آن در جامعه مورد مطالعه پرداخته و سپس جهت جلوگیری از مخفی ماندن در این تحقیق روش اکتشافی به کار گرفته شده است. در نهایت با توجه به تجزیه و تحلیل‌های آماری اطلاعات جمع‌آوری شده و نیز برنامه ریزی استراتژیک به وسیله مدل SWOT استراتژی‌های مناسب جهت توسعه توریسم در منطقه مورد مطالعه ارائه شده و از روش تحقیق کاربردی استفاده شده است.

جامعه آماری مورد مطالعه در این تحقیق عبارتند از خانواده‌های ساکن در روستای ورکانه، مسئولان دستگاه‌ها و نهاد‌های مرتبط با روستا. به منظور انتخاب نمونه از بین گردشگران، در طی یک هفته برآوردی از میزان ورود گردشگران به این ناحیه از مسئولان مرتبط به دست آورده شد و سپس از میانگین آنها که تعداد ۱۱۴۰ را شامل می‌شود تعداد ۱۴۴ به عنوان نمونه انتخاب گردید و در مورد مسئولان به علت اینکه تعداد آنها کم بود، سعی شد تا برای همگی آنها پرسشنامه تهیه گردد.

واژه‌های عملیاتی تحقیق

تعریف توریسم (گردشگری): توریسم همه فعالیت‌ها و اقداماتی است، که در ارتباط با فرد گردشگر صورت می‌گیرد و نیز کلیه فعالیت‌هایی که یک گردشگر در هنگام مسافرت به مکانی خارج از محل سکونتش انجام می‌دهد را شامل می‌گردد. بنابراین ویژگی اصلی توریسم این است که در درجه اول، به سفری اطلاق می‌شود که دور از خانه یا محل کار است، دوم: اقامت کوتاه مدتی است که گاهی ممکن است بدون توقف شبانه باشد.

تعریف توریسم روستایی: توریسم روستایی به مجموعه فعالیت‌ها و

عوامل استراتژیک، است.

تملیل محدوده تمقیق

در این بخش به نتایج مطالعه بر ورکانه به عنوان نمونه مورد مطالعه پرداخته شده است: استان همدان در شمال غربی ایران بین ۳۳ درجه و ۵۹ دقیقه تا ۳۵ درجه و ۴۸ دقیقه عرض شمالی و ۴۷ درجه و ۳۴ دقیقه تا ۴۹ درجه و ۳۶ دقیقه طول شرقی از نصف النهار گرینویچ قرار گرفته است. مساحت این استان ۱۹۵۴۷ کیلومتر مربع بوده که حدود ۱/۲ درصد از کل مساحت ایران را در بر می گیرد. مرکز آن شهر همدان با ارتفاع ۱۷۴۹ متر از سطح دریا می باشد.

این استان از شمال با استان های زنجان و قزوین، از جنوب به استان لرستان، از خاور به استان مرکزی و از باختر به استان های کرمانشاه و کردستان محدود می شود. بلندترین نقطه استان همدان قله الوند با ارتفاع ۳۵۷۴ متر است. بر اساس آخرین سرشماری سراسری سال ۱۳۷۵ جمعیت این استان ۱۶۷۷۸۹ نفر برآورد شده است که از این عده ۸۴۹۲۲۳ نفر مرد و ۸۲۸۷۳۴ نفر زن بوده اند. از کل جمعیت استان ۸۱۰۶۴۰ نفر در مناطق شهری و ۷۶۸۱۱۵ نفر در مناطق روستایی سکونت داشته و ۲۰۲ نفر غیر ساکن بوده اند.

بر اساس آخرین تقسیمات کشوری استان همدان دارای ۸ شهرستان (اسدآباد، بهار، تویسرکان، رزن، کبودآهنگ، ملایر، نهاوند و همدان)،

خدماتی گفته می شود که در ارتباط با یک شخص گردشگر، در هنگام مسافرت به مناطق روستایی انجام گیرد، گفته می شود و می تواند شامل توریسم کشاورزی، توریسم مزرعه، توریسم طبیعی و توریسم فرهنگی باشد.

تعریف توسعه روستایی: توسعه روستایی فرآیندی است که منجر به ارتقاء توانایی روستاییان برای کنترل محیطشان بشود و از کاربرد وسیع تری که اینگونه کنترل را تضمین می کند، ناشی می شود (خیاطی، ۱۳۸۲، ۴۳). بنابراین توسعه روستایی به عنوان پدیده ایست که شامل فاکتورهای نهادی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، تکنولوژیکی و فیزیکی می باشد که می بایست به طور همه جانبه ارتقا، یابد تا زمینه بهبود کیفیت زندگی اجتماعی و اقتصادی ساکنین روستا را فراهم آورد.

بررسی پژوهش های مربوط به موضوع تمقیق

برای ارزیابی اثرات و تبعات طرح های گردشگری در توسعه نواحی روستایی مورد اشاره قرار می گیرد. در ستون اول جداول زیر نوع نقاط قوت و در ستون دوم نقاط ضعف این امر آورده شده است. بر این اساس پیشنهاد می شود با رجوع به مجموعه اثرات و تبعات مورد اشاره در این تحقیق در هر نمونه مکان یابی یا در فرایند برنامه ریزی توریسم روستایی به این موارد توجه شود که حاصل از حوزه اندیشیدگی انتقادی به رویه گردشگری روستایی براساس تحلیل

جدول ۱. رویکرد استراتژیک_نقاط ضعف و قوت اقتصادی در توسعه گردشگری روستایی ماخذ: نگارنده

مطالعات و تحقیقات	نقاط ضعف (Weakness)	نقاط قوت (Strength)
Caslake,1993_Colvin,1994_De Vidas,1995_Burlo,1996_Borman,1999_Echtner,1999_Honey,1999	انسداد منافع اقتصادی بوسیله نخبگان محلی	افزایش میزان درآمد خانوارهای روستایی / فروش محصولات کشاورزی / تولید و فروش صنایع دستی
Stonza,1999_Hatton,1999_Zeppe,1998_Rodriquez,1999_Chrit,1998_Drumm,1998_Matzke,1996_Schaller,1998_Edington,1997_Nabane,1996_Gunn,1988_Woods,2000_Campanhola,1999	افزایش نرخ/قیمت مواد غذایی و زمین	ایجاد فرصتهای اشتغال برابر برای ساکنان روستایی
Fleischer,2002_Kumar Verma,2004_Blangy,2004_Oppermann,1996_DOT,1995_Edgell,2006	بهره برداری نیروهای غیر روستایی از منافع اقتصادی در مناطق روستایی	تشکیل و توزیع متعادل سرمایه های عمومی در جوامع روستایی / بهبود توسعه پروژه های روستایی
	ایجاد شکاف بین جوامع روستایی بر اثر توزیع درآمد و سطح و توزیع توسعه توریسم	
	کوتاه مدتی و یاکم اهمیتی فرصتهای شغلی ایجاد شده بوسیله توریسم روستایی	

جدول ۲. رویکرد استراتژیک_ نقاط ضعف و قوت اجتماعی و فرهنگی در توسعه گردشگری روستایی ماخذ: نگارنده

مطالعات و تحقیقات	نقاط ضعف (Weakness)	نقاط قوت (Strength)
Mansperger,1995_Hitchcock,1997_DOT,1995_Daniel,1998_Echtner,1999_Oppermann,1996_DOT,1993_Swarbrooke, 1996	تغییر در الگوی سنتی تربیت کودکان	بر انگیزش دل‌بستگی و تقویت پایداری روستاییان به آداب و رسوم محلی: سبک معماری/ شیوه زندگی سنتی/ صنایع دستی و کشاورزی/ پوشاک و البسه/ آوازه‌ها و رقصها
	افزایش میزان کار برای زنان	تاسیس و تقویت موسسات اناری و مدیریتی در روستا
	افزایش تکدی و درخواست کمک از گردشگران / عدم خویشتن باوری	جلوگیری از مهاجرت‌های روستایی
	از بین بردن شیوه زندگی روستایی	افزایش فرصت‌های شغلی و احساس استقلال در زنان روستایی
	تضعیف پایداری روستاییان به آداب و رسوم محلی و بومی	امکان تعامل روستاییان با مردم خارج از گروه فرهنگی روستایی
	احساس نگرانی از وضعیت ظاهری البسه و رفتارهای نادرست گردشگران	افزایش توانایی‌های جوانان در اداره سکونتگاه‌های روستایی
	تقلید جوانان روستایی از گردشگران و افزایش کالاهای تجملاتی شهری	تجدید حیات نقش بزرگان محلی برای انتقال فرهنگ سنتی به نسل‌های بعدی روستایی
	تقسیم روستا بوسیله کارمندان غیر بومی ادارات / شکست موسسات	افزایش تمایل جوانان روستایی برای اشتغال در فعالیتهای سنتی روستایی

یافته‌های تمقیق

در این قسمت با توجه به سوالات اصلی و فرضیه تحقیق که به تبیین تغییرات اجتماعی، اقتصادی، محیطی در جهت گسترش گردشگری پرداخته شده است. در این زیر شاخص‌های به بیان نقاط قوت و ضعف در پژوهش‌های مربوط به موضوع تحقیق به رایجه فرضیه H_0 در برابر فرضیه H_1 و آزمون آن پرداخته شده است. نتایج نظرسنجی‌ها براساس آزمون‌های آماری کندال و گاما صورت گرفته است.

H_0 = بین گسترش گردشگری در نواحی روستایی در بروز تغییرات اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی محیطی نواحی روستایی رابطه معناداری وجود ندارد.

H_1 = بین گسترش گردشگری در نواحی روستایی در بروز تغییرات اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و محیطی نواحی روستایی رابطه معناداری وجود دارد.

جهت بررسی متغیرهای مختلف اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی در ادامه به بیان فرضیات فرعی و آزمون آنها در تحقیق پرداخته شده است.

۲۴ شهر، ۲۰ بخش، ۷۰ دهستان و ۱۱۱۴ آبادی دارای سکنه می باشد. شهرستان همدان در حوزه آبریز مرکزی ایران قرار دارد و روستای ورکانه در بخش مرکزی شهرستان همدان می باشد. روستای ورکانه در دهستان الوند کوه شرقی، بخش مرکزی و در شهرستان همدان واقع شده است. این روستا در دامنه کوه قرار دارد و کوه‌های سرده در سه کیلومتری شمال شرقی، کوه سرخ بلاغ در سه کیلومتری جنوب غربی و کوه قره‌داغ در چهار کیلومتری شرق آبادی قرار دارند. روستای ورکانه در عرض جغرافیایی ۳۷/۴۸ و طول جغرافیایی ۴۰/۳۴ قرار دارد. موقعیت قرارگیری بافت روستا در دامنه کوه قرار گرفته و در مجاورت آن رودخانه‌های فصلی سیمین، ورکانه و ارزانفود در جریان است. روستای ورکانه به لحاظ نحوه استقرار، جزء روستاهای دامنه کوه می‌باشد. جهت گیری کلی بافت روستا در جهت شمال غربی - جنوب شرقی می‌باشد این نحوه استقرار به طبع پیروی از توپوگرافی و شکل خاص زمین و نورگیری مناسب فضاها بوده است. روستای ورکانه از لحاظ موقعیت ارتباطی در ۲۰ کیلومتری جنوب شرقی همدان قرار دارد. از نظر موقعیت طبیعی ورکانه در دره مصفای آبشینه استقرار دارد.

جدول ۳. تبیین رابطه بین گردشگری و مولفه های اقتصادی ماخذ: نگارنده

ردیف	شماره فرضیه	عنوان متغیر	میزان احتمال محاسبه شده از دیدگاه مردم	نتیجه آزمون	میزان احتمال محاسبه شده از دیدگاه مسئولان	نتیجه آزمون
۱	۳-۱	کاهش اراضی زیر کشت	۰/۰۰۱	رد H_0	۰/۰۲۶	رد H_0
۲	۳-۱	گسترش خانه‌های بیلاقی	۰/۰۰۵	رد H_0	۰/۰۴۰	رد H_0
۳	۳-۱	کاهش گونه‌های گیاهی	۰/۰۰۶	رد H_0	۰/۲۵۰	تأیید H_0
۴	۳-۱	افزایش سهولت دسترسی به	۰/۰۱۲	رد H_0	۰/۰۴۹	رد H_0
۵	۳-۱	ایجاد فضاهای درمانی بهداشتی	۰/۰۵۴	تأیید H_0	۰/۰۳۹	رد H_0
۶	۳-۱	ایجاد اقامتگاه هتل‌ها	۰/۲۲۹	تأیید H_0	۰/۲۶۰	تأیید H_0
۷	۳-۱	افزایش فضاهای تفریحی	۰/۰۶۸	تأیید H_0	۰/۰۲۶	تأیید H_0

جدول ۴. تبیین رابطه بین گردشگری و مولفه های فرهنگی- اجتماعی ماخذ: نگارنده

ردیف	شماره فرضیه	عنوان متغیر	میزان احتمال محاسبه شده از دیدگاه مردم	نتیجه آزمون	میزان احتمال محاسبه شده از دیدگاه مسئولان	نتیجه آزمون
۱	۱-۱	افزایش اشتغال در بخش	۰/۴۴۲	تأیید H_0	۰/۰۲۱	رد H_0
۲	۱-۱	اشتغال زنان	۰/۶۹۷	تأیید H_0	۰/۳۱۱	تأیید H_0
۳	۱-۱	اشتغال جوانان	۰/۶۵۸	تأیید H_0	۰/۰۴۹	رد H_0
۴	۱-۱	جذب نیروی مازاد	۰/۰۱۱	رد H_0	۰/۸۸۲	تأیید H_0
۵	۱-۱	فرصت‌های شغلی در	۰/۰۲۷	رد H_0	۰/۰۲۷	رد H_0
۶	۱-۱	افزایش درآمد	۰/۰۰۱	رد H_0	۰/۰۲۸	رد H_0
۷	۱-۱	کاهش فاصله طبقاتی	۰/۷۸۴	تأیید H_0	۰/۷۱۶	تأیید H_0
۸	۱-۱	افزایش قدرت خرید	۰/۰۲۲	رد H_0	۰/۰۲۹	رد H_0
۹	۱-۱	افزایش قیمت اراضی	۰/۰۱۹	رد H_0	۰/۰۴۹	رد H_0

و رفاهی، مراکز بین راهی، مراکز درمانی بهداشتی، مراکز اطلاعات برای گردشگران، تجهیز مسیرهای گردشگری روستایی اقدام مؤثری در زمینه توسعه گردشگری صورت داد.

از این رو شیوه تجزیه و تحلیل SWOT با شناسایی قوت‌ها و فرصت‌ها و نیز ضعف‌ها و تهدیدها، موضوعات و مسائلی که برای آینده اولویت و اهمیت بیشتری دارد مشخص کرده تا براساس آنها اهداف نهایی و راهبردهای مناسب توسعه گردشگری را استخراج کرد که در ادامه به تبیین آنها پرداخته می‌شود.

بر این اساس می‌توان گفت از مجموع ۲۹ شاخص اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، محیطی مورد بررسی جهت مطالعه تأثیرات توریسم از دیدگاه مردم، ۱۶ شاخص و از دیدگاه مسئولان ۱۸ شاخص مورد تأیید قرار گرفته است.

۱-۱-۱- تحلیل SWOT جهت توسعه صنعت گردشگری در منطقه ورکانه

براساس جداول فوق با توجه به مزایا و قابلیت‌های متعدد و نیز برخی محدودیت‌ها می‌توان با برنامه ریزی و توسعه مکان‌های اقامتی

جدول ۵. رویکرد عوامل استراتژیک SWOT در منطقه ورکانه ماخذ: نگارنده

نقاط قوت	ضعفها	فرصتها	تهدیدها
<ul style="list-style-type: none"> • مستند بودن و آماده بودن منطقه جهت سرمایه‌گذاری و برنامه‌ریزی توریسم در جهت استفاده از منابع طبیعی و انسانی و معرفی آن به عنوان قطب مهم گردشگری در اطراف تهران • وجود محصولات کشاورزی و بازار مناسب برای فروش آنها به گردشگران 	<ul style="list-style-type: none"> • عدم تمایل مردم منطقه به سرمایه‌گذاری در بخش گردشگری به دلایل مختلف از جمله افزایش سوداگری زمین و خرید و فروش ارامی، عدم آشنایی به صنعت توریسم و ... • فقدان برنامه‌ریزی و سرمایه‌گذاری‌های دولتی در این ناحیه 	<ul style="list-style-type: none"> • افزایش توجه دولت به برنامه‌ریزی و سرمایه‌گذاری در بخش گردشگری • افزایش انگیزه بخش خصوصی به سرمایه‌گذاری در این مناطق 	<ul style="list-style-type: none"> • افزایش قیمت زمین و بورس‌بازی زمین و باطلج افزایش بار مالی به منظور ایجاد تجهیزات و تسهیلات گردشگری و مقرون به صرفه بودن آنها
<ul style="list-style-type: none"> • سطح بالای آگاهی و سواد در بین مردم روستا و حس همکاری و مشارکت در بین روستاییان • دارا بودن آداب و رسوم و فرهنگ محلی و سنتی و نیز مکان‌های تاریخی و دیدنی 	<ul style="list-style-type: none"> • نامناسب بودن و ناکافی بودن تسهیلات و تجهیزات اقامتی و رفاهی • فقدان نیروهای متخصص و آموزش‌دیده • توزیع نامناسب گردشگران در فصول مختلف سال • تضاد و تفاوت میان فرهنگ گردشگران و مردم روستا • گرایش غالب مردم به استفاده اختصاصی از فضای روستا در قالب ویلا و باغ‌های خصوصی 	<ul style="list-style-type: none"> • افزایش انگیزه برای مسافرت و تفریح در بین مردم شهری و مردم حومه • وجود قطب بزرگ جمعیتی کشور در نزدیکی این نواحی از جمله تهران و کرج و همچنین وجود شهر لوسان و سایر مراکز شهری و روستایی اطراف • امکان عدم ارائه خدمات و تسهیلات مطلوب به گردشگران در مناطق تفریحی رقیب (همانند درکه، اوشم و قشم و ...) • به علت تراکم بالا در مقایسه با این منطقه در آینده 	<ul style="list-style-type: none"> • افزایش تمایل و انگیزه گردشگران به مسافرت به سایر مناطق تفریحی نزدیک و رقیب (همانند درکه، اوشم و قشم، دربند و ...) • تراکم بیش از حد جمعیتی و شلوغ شدن این منطقه در مقایسه با نواحی رقیب در آینده • ازدیاد تخلفات اجتماعی با ورود گردشگران در این منطقه نسبت به قبل • از بین رفتن فرهنگ سنتی و محلی (همانند زبان، آداب و رسوم محلی و نوع پوشاک، معماری و مسکن و ...) • با افزایش گردشگران
<ul style="list-style-type: none"> • وجود چشم‌اندازهای زیبا و منحصر به فرد به همراه فضای سبز و باغ در نواحی روستایی • مجاورت و نزدیکی به مراکز جمعیتی و مراکز شهری از جمله تهران، لوسان و سایر شهرها و روستاهای اطراف • وجود ارتفاعات و قله مرتفع جهت انجام ورزش‌ها و تفریحاتی از قبیل اسکی، کوهنوردی، راهپیمایی و ... • دسترسی آسان و مناسب برای گردشگران • وجود سد لیلان، رودخانه‌ها و چشمه‌ها و جاذبه‌های گوناگون آنها در این نواحی • داشتن محیط آرام و بی‌سروصدا به خصوص برای شهرنشینان برای استراحت و تفریح 	<ul style="list-style-type: none"> • نامناسب بودن زیرساخت‌های محیطی و کالبدی • نامناسب بودن تأسیسات و تجهیزات تفریحی و ورزشی 	<ul style="list-style-type: none"> • افزایش توجه و حمایت مسئولان کشور از توسعه روستایی با رویکرد اشتغال‌زایی و کسب درآمد • وجود نهادها و سازمان‌های مختلف دولتی و غیردولتی در تهران و لوسان برای حمایت و ارائه تسهیلات و خدمات مختلف به روستاها • وجود نیروهای متخصص و باتجربه در مجاورت با این مناطق (تهران) 	<ul style="list-style-type: none"> • از بین رفتن درختان و پوشش گیاهی و آثار تخریبی آن همانند افزایش سیل، تخریب زمین‌های کشاورزی و مزارع روستایی • آلودگی منابع آب، خاک و اقلیم این منطقه نسبت به نواحی رقیب
<ul style="list-style-type: none"> • اعتقاد مسئولان به اشتغال‌زایی به وسیله گسترش توریسم به عنوان یکی از مهم‌ترین سازوکارهای مناسب در جهت توسعه روستاهای این منطقه 	<ul style="list-style-type: none"> • عدم آشنایی روستاییان و عدم آموزش آنها در نحوه برخورد با گردشگران 	<ul style="list-style-type: none"> • عدم ارائه مجوز و تسهیلات از سوی دولت به منظور گسترش و توسعه خدمات، تجهیزات و تأسیسات گردشگری در این نواحی 	<ul style="list-style-type: none"> • عدم ارائه مجوز و تسهیلات از سوی دولت به منظور گسترش و توسعه خدمات، تجهیزات و تأسیسات گردشگری در این نواحی

تدوین اهداف استراتژیک (نهایی) گردشگری روستایی

موارد زیر جهت توسعه گردشگری در ناحیه مورد مطالعه به عنوان اهداف استراتژیک و نهایی مورد توجه قرار داده شده که عبارتند از:

۱. دستیابی به اهداف توسعه روستایی (ایجاد اشتغال، درآمد، امنیت، مشارکت مردم)
۲. ملاحظات زیست محیطی گردشگری در ناحیه مورد مطالعه (کاهش

مخاطرات طبیعی و اجتماعی، فرهنگی و تقویت آثار مثبت توریسم در طول فرایند برنامه ریزی)

۳. استفاده از منابع و امکانات موجود و بالقوه به منظور توسعه گردشگری پایدار روستایی از قبیل جاذبه‌ها، امکانات و خدمات، منابع انسانی و محیطی و نیازهای دیگر گردشگران.

۴. بهینه ساختن و توزیع مناسب منافع اقتصادی و اجتماعی گردشگری در بین ساکنین روستاها (از قبیل درآمد، اشتغال).

۲. بهره‌گیری بهینه و هدفمند از افزایش انگیزه مسافرین در بین طبقه شهرنشین و نیز نزدیکی با مراکز شهری پرجمعیت در جهت بهره‌برداری از جاذبه‌ها و فرآورده‌های توریستی روستایی به منظور ایجاد اشتغال و درآمد برای ساکنین روستاهای مورد مطالعه.

۳. ضمن بازنگری به نوع و نحوه بهره‌گیری از مشارکت‌های مردمی در توسعه، تهیه و اجرای طرح‌ها و تجهیز مناطق روستایی مورد مطالعه، لازم است تا از طرف نیروهای متخصص و نهادهای مختلف در جهت احیا و توسعه این مناطق اقدامات جدی صورت گیرد.

۴. آموزش و اطلاع‌رسانی به مردم در نحوه برخورد با گردشگر و گردشگری در روستاهای مورد مطالعه، به منظور جلوگیری از تعارض بین گردشگران و مردم، می‌باید به گردشگران در زمینه فرهنگ و آداب و رسوم، مکان‌های خاص و سایر موارد آموزش داده شود.

راهبردهای محیطی، کالبدی جهت توسعه گردشگری در ورکانه

۱. تأکید بر توسعه گردشگری طبیعی و اکوتوریسم به دلیل وجود مزیت‌های نسبی برای توسعه این نوع گردشگری در روستای مورد مطالعه.

۲. توسعه و تجهیز مسیرهای گردشگری ورکانه و ایجاد و نصب علائم، قوانین و مقررات در این مکان‌ها و تدوین دفترچه‌های راهنما برای گردشگران و آموزش آنها.

۳. شناسایی و بهره‌گیری از جاذبه‌ها، فرآورده‌ها و دیگر مزیت‌های نسبی گردشگری این نواحی (از جمله رودخانه‌ها، چشمه‌ها، کوه‌ها، اماکن تاریخی و غیره) جهت رقابت با سایر مناطق تفریحی رقیب.

۴. تمرکز عمده فعالیت‌های توریستی بر بهره‌برداری از منابع و جاذبه‌های موجود و بلااستفاده گردشگری همانند چشم‌اندازها، ارتفاعات و رودخانه‌ها، فضای سبز به منظور کسب درآمد و ایجاد اشتغال و توسعه روستایی.

۵. توسعه و گسترش گردشگری کشاورزی به منظور بهره‌برداری مناسب از مناظر، مزارع و باغات روستایی در جهت کسب درآمد و نیز جلوگیری از تخریب مزارع و پوشش گیاهی.

راهبردهای نهادی جهت توسعه گردشگری در ورکانه

۱. تنوع بخشی و توسعه برنامه‌های تبلیغاتی برای معرفی جاذبه‌های طبیعی و انسانی، خصوصیات بارز فرهنگی، معماری و آداب و رسوم روستایی ورکانه و شرکت در سایر جشنواره‌ها، نمایشگاه‌ها و سمینارها به طور فعالانه.

۲. استفاده از نیروهای متخصص و باتجربه به منظور ایجاد تشکل‌های تعاونی مردمی و همچنین ترویج و آموزش گردشگری از طریق نشست‌ها و جلسات مختلف با مردم منطقه مورد مطالعه.

۳. بهره‌برداری از توان تشکیلاتی، قوانین و مقررات در جهت کاهش مخاطرات و آلودگی‌های زیست‌محیطی در مناطق و مکان‌های گردشگری.

تنظیم راهبردهای اساسی توسعه گردشگری روستایی

رهیافت‌هایی که گردشگری را به عنوان یک راهبرد برای نواحی روستایی به کار می‌گیرند، سعی دارند از طریق گسترش و بسط گردشگری به عنوان جایگزینی برای فعالیت‌های کشاورزی دو رویکرد را دنبال کند:

۱. گردشگری روستایی به عنوان راهبرد توسعه

۲. متحول‌سازی نواحی روستایی کمتر توسعه یافته

تنظیم راهبردهای اساسی توسعه گردشگری براساس اهداف نهایی و استراتژیک می‌باشد. علاوه بر این باید توجه شود که این راهبردها در راستای برطرف نمودن نیازهای روستاییان و گردشگران و کاهش مخاطرات زیست‌محیطی ناشی از گردشگری در محیط‌های روستایی باشد. در زیر راهبردهای اساسی در چهاربعد اقتصادی، اجتماعی-فرهنگی، محیطی و نهادی بیان می‌گردد:

الف) راهبردهای اقتصادی جهت توسعه گردشگری در ورکانه

۱. زمینه‌سازی و بهره‌برداری از حمایت‌های بخش خصوصی و کارآفرینان، برای سرمایه‌گذاری در صنعت گردشگری در ورکانه از طریق شفاف‌سازی سیاست‌های دولتی و برنامه‌های محلی، نحوه اخذ مالیات و پرداخت یارانه و تسهیلات بانکی.

۲. تنوع بخشی به امکانات، فعالیت‌ها و خدمات گردشگری به منظور جلب رضایت گردشگران و بالطبع افزایش تعداد گردشگران در ورکانه و همچنین به کارگیری طبقات مختلف مردم روستاها در فعالیت‌های متنوع و مختلف.

۳. بازنگری به نحوه سرمایه‌گذاری و توزیع امکانات، خدمات و تسهیلات گردشگری و اولویت‌دهی تخصیص مجدد این نوع امکانات به نواحی روستایی با قابلیت بالا و متوسط جذب گردشگر همانند ورکانه.

۴. برگزاری سمینارها و نشست‌های «توسعه سرمایه‌گذاری در صنعت گردشگری روستایی» توسط شورای شهر ورکانه با سایر دستگاه‌ها و مسئولان مرتبط و کارآفرینان؛ دعوت از سرمایه‌گذاران مقیم ایران و خارج و ایجاد تسهیلات و امتیازات ویژه سرمایه‌گذاری در زمینه احداث هتل‌ها، مجتمع‌های اقامتی، تأسیسات تفریحی همچون پارک‌های تفریحی و جنگلی، ایجاد زمین‌های ورزشی و مؤسسات آموزشی و علمی چون باغ پرندگان، موزه تاریخ طبیعی و مازر روستایی.

راهبردهای اجتماعی، فرهنگی جهت توسعه گردشگری در ورکانه

۱. زمینه‌سازی و تشویق مردم به مشارکت در جهت توسعه زیرساخت‌ها، تجهیزات و تسهیلات مختلف گردشگری و کسب درآمد از این طریق و همچنین استفاده از مشارکت بخش خصوصی در زمینه‌هایی که مردم نمی‌توانند مشارکت و یا سرمایه‌گذاری نمایند.

شود که توسعه روستایی را نیز باعث می‌شود. بر این اساس ضروری به نظر می‌رسد تا در قالب ارزیابی و مکان‌گزینی مناطق گردشگری پذیر، با شناسایی اثرات مثبت و تبعات منفی در قالب تحلیل عوامل استراتژیک، به بازبینی شرایط خاص مناطق روستایی در ایران پرداخت تا میزان پیشینه کارآمدی در نتایج توسعه گردشگری روستایی امکان‌یابد. علاوه بر این، ضروری به نظر می‌رسد تا در فرایند گردشگری روستایی حفاظت و نگهداشت محیط زیست، استفاده بهینه و متعادل از منابع طبیعی و دارایی‌های روستایی مورد توجه باشد تا در قالب توسعه پایدار روستایی، ضمن پاسداشت حقوق آیندگان از مواهب طبیعی روستا، امکان بهبود کیفیت زندگی و معیشت پایدار روستاییان نیز، امکان تحقق یابد. این چنین است که هر گونه مداخله در ساختار روستا برای برنامه ریزی و طرح ریزی گردشگری روستایی، باید با افزایش آگاهی روستاییان، مشارکت سازی روستایی و دخیل کردن روستاییان در فرایند گردشگری روستایی به عنوان ذی‌نفعان اصلی پروژه، مورد توجه باشد. در ضمن وجود حمایت ارگان‌های دولتی و تصویب بودجه‌های لازم برای گردشگری روستایی امری اساسی است، چراکه علاوه بر گسترش صنعت گردشگری روستایی خاصه در مناطقی که کشاورزی به دلایلی از رشد معکوس رنج می‌برد یا مناطقی که قابلیت‌های طبیعی برای بخش کشاورزی وجود ندارد، بهبود زیرساخت‌ها و تعادل در ارائه خدمات و تسهیلات رفاهی در نواحی روستایی، در سطوح منطقه‌ای را به همراه دارد. بر این اساس، پیش از انتخاب رویکرد توسعه گردشگری یا انتخاب نقاط گردشگری پذیر روستایی، بایستی در فرایند ارزیابی تمامی نکاتی که در جداول بخش قبل به آنها اشاره شد، مورد توجه و بازنگری کیفی قرار گیرد. در این راستا پیشنهادات زیر در خصوص منطقه مورد مطالعه بیان می‌گردد:

۱. با توجه به نتایج تحقیق و مشخصات محدوده، توسعه گردشگری طبیعی به دلیل وجود مزیت‌های نسبی برای توسعه این نوع گردشگری در روستای مورد مطالعه پیشنهاد می‌گردد.
۲. تشکیل ستادی به نام «ستاد توسعه گردشگری روستایی» شامل نمایندگان شوراهای، بخشدار، نیروی انتظامی، اداره بهداشت و شورای اصناف جهت سازمان‌دادن و نظارت مستمر بر امور گردشگری در ورکانه.
۳. پیشنهاد می‌گردد جهت اقامت گردشگران و جلوگیری از اطراق شبانه آنها در حاشیه رودخانه و مناطق دیگر، اقامتگاه و میهمان‌خانه‌های ارزان قیمت روستایی و خانه‌های اجاره ایجاد گردد.

۴. ایجاد هماهنگی مابین نهادها و بخش‌های مختلف مرتبط، به منظور یکپارچه سازی کارکردهای گردشگری روستایی با برگزاری نشست‌ها و به‌کارگیری تدابیر مدیریتی هماهنگ کننده با حضور سازمان‌های دولتی، مردم و کارآفرینان.

۵. ضمن بازنگری به نوع و نحوه برنامه ریزی و حمایت دولتی از نواحی گردشگری روستایی، بهره‌گیری منطقی از نهادها، قوانین و مقررات حمایتی در جهت توسعه و تجهیز زیرساخت‌ها، تسهیلات و تجهیزات مختلف گردشگری در نواحی روستایی مورد مطالعه صورت گیرد.

۶. بازنگری به قوانین و مقررات ارضی روستایی در روستاها و مکان‌های توریستی این ناحیه به منظور بهره‌برداری و استفاده از قسمت‌های مختلف آن برای عموم و همچنین جلوگیری از بورس بازی زمین.

۷. بازنگری و توسعه نهادها و سازمان‌های مرتبط در منطقه مورد مطالعه برای آموزش مردم و گردشگران به منظور بهره‌گیری بهینه و هدفمند از منافع و اثرات مثبت گردشگری.

ایجاد توازن میان حفاظت از ساختمان‌های تاریخی، مکان‌های فرهنگی و محدوده‌های اقوام مختلف در میان فضای رقابت اقتصادی و مطالبات اجتماعی، منازعه دائمی میان مسئولین سیاسی، طراحان و برنامه‌ریزان، مسئولین، سازمان‌های غیردولتی و مردم را شکل داده است. (تابان و همکاران، ۱۳۸۹)

نتیجه گیری

از آنجا که توانمندسازی روستایی از طریق ایجاد فعالیت‌های مکمل کشاورزی می‌تواند با افزایش درآمد خانوارهای روستایی، ایجاد اشتغال و تشویق تولید محصولات کشاورزی و صنایع دستی، به عنوان راهکاری برای بهبود رشد اقتصادی و اجتماعی در روستا باشد، می‌بایستی در فرایند برنامه ریزی توسعه روستایی مورد توجه قرار گیرد. در این میان التفات به اثرات مثبت و منفی احتمالی گسترش گردشگری در نواحی روستایی، باید در انتخاب نوع رویکرد به توسعه گردشگری روستایی تأثیر گذار باشد. برخورداری نواحی روستایی ایران از منابع و قابلیت‌های طبیعی و افول بخش کشاورزی در اقتصاد روستایی که افزایش مهاجرت‌های روستایی و کاهش کیفیت زندگی در روستا را به همراه دارد، می‌طلبد تا در قالب چشم‌اندازی جامع و در رویکردی استراتژیک، به برنامه ریزی فرایند توسعه گردشگری روستایی در ایران پرداخت. در رویکردهای استراتژیک به گردشگری روستایی، با شناسایی نقاط ضعف و قوت تلاش می‌شود تا از دل تهدیدهای موجود، فرصت‌هایی را برای بهبود ساختار اجتماعی و اقتصادی روستا فراهم

Implementation Progress Report Number 2, October 1995, Commonwealth Department of Tourism, Canberra. .

7.DOT, (1993), "**Rural Tourism: Tourism Discussion Paper**" Number 1, Commonwealth Department of Tourism, and Canberra.

8.DOT, (1995), "**Cultivating Rural Tourism**", Department of Tourism, AGPS, Canberra.

6_Fleischer, Aliza and Anat Tchetchik (2002), IS Agriculture an Important Component of Rural Tourism? Available: departments. agri. huji. ac. ileconomicskenes-fleischer. pdf.

9.Fleischer, A. (1997), "**Rural Tourism In Israel, Tourism Management**", Vol. 18, NO. 6, Elsevier, PP. 367-372.

10.Gunn, C. A. (1988). "**Tourism Planning**". 2d Ed. New York: Taylor and Francis.

11.McClaren. M.(1996) "**Strategic planning**", The best way to predict the future is to create it.

12.Oppermann, M. , (1996), "**Rural Tourism in Southern Germany**", Annals of Tourism Research, Vol 23, Num 1, Pergamon Press, USA

13.Sears, D. W. , and N. Reid (1992). "**Rural Strategies and Rural Development Research: An Assessment**." Policy Studies Journal, 20 (2): 301-9.

14.Swarbrooke, J. , (1996), "**Culture, Tourism, and Sustainability of Rural Areas in Europe in Robinson**", M. , Evans, N. , Callaghan, P. , 1996, Managing Cultural Resources for the Tourist: Tourism and Culture - Towards the 21st Century (Conference Proceedings), University of North Umbria, Newcastle.

15.Woods, Mike D. , V. Jack Frye, and Stanley R. Ralston, (1999), "**Blueprints for Your Community are Future: Creating a Strategic Plan for Local Economic Development**." Stillwater, OK: Oklahoma Cooperative Extension Service, WF-916.

16.Woods, Mike (2000), "**Diversifying the rural economy: Tourism development**", Available: srdc. msstate. edupublicationswoods. pdf 20_WTO (1994) National and Regional Tourism Planning: Methodologies and Case Studies, London: World Tourism Organization and Rout ledge.

۴. توسعه و تجهیز مسیرهای گردشگری ورکانه و ایجاد و نصب علائم، قوانین و مقررات در این مکان ها و تدوین دفترچه های راهنما برای گردشگران.

۵. توسعه و گسترش گردشگری کشاورزی به منظور بهره برداری مناسب از مناظر، مزارع و باغات روستایی جهت کسب درآمد و جلوگیری از تخریب آنها.

۶. زمینه سازی و تشویق مردم به مشارکت در جهت توسعه و تجهیز روستاها از نظر زیر ساخت ها، تسهیلات و تجهیزات گردشگری از طریق حمایت ها و تسهیلات دولتی.

۷. نظارت مستمر توسط ستاد توسعه گردشگری بر رعایت نرخ مصوب و بهداشت کلیه اقامتگاه ها و مراکز گردشگری.

۸. استفاده از نیروهای متخصص و باتجربه به منظور ایجاد تشکل های تعاونی مردمی و همچنین ترویج و آموزش گردشگری به مردم منطقه مورد مطالعه.

۹. بهره برداری از توان تشکیلاتی، قوانین و مقررات ویژه جهت کاهش مخاطرات و آلودگی های زیست محیطی در مناطق و مکان های گردشگری در منطقه مورد مطالعه.

۱۰. ایجاد بازارهای روزانه و هفتگی صنایع دستی روستایی و سایر تولیدات روستایی، کشاورزی و همچنین غرفه های کالاهای فرهنگی در فصول ورود گردشگران در محدوده مورد مطالعه.

فهرست مراجع

۱. تابان، محسن و آزاده پشوتنی زاده، (۱۳۸۹)، "محورهای شاخص شهری و دالان های بوم شناسانه رودها"، نشریه هویت شهر، سال چهارم، شماره ۶ ص ۶۲-۵۱

۲. خیاطی، مهدی (۱۳۸۲)، "توریسم روستایی و تاثیر آن بر جوامع روستایی تایلند"، ماهنامه اقتصادی، اجتماعی جهاد، ص ۷۳.

۳. سازمان جغرافیایی ارتش جمهوری اسلامی ایران (۱۳۷۶)، "فرهنگ جغرافیایی آبادی های کشور، شهرستان شمیرانات"، جلد ۳، ص ۳۶۴.

۴. مرکز آمار ایران (۱۳۷۵)، "نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن"، استان همدان.

۵. مرادی مسیحی، وراز (۱۳۸۱)، "برنامه ریزی استراتژیک و کاربرد آن در شهرسازی ایران - نمونه موردی کلان شهر تهران"، نشر شرکت پردازش و برنامه ریزی شهری

6. DOT, (1995), "**Tourism - Australia's Passport to Growth: A National Tourism Strategy**",